THE NECESSITY OF FINANCING THE COMMUNICATIONS SECTOR BY COMMERCIAL BANKS IN ECONOMIC DEVELOPMENT

Mirzaraximova Aziza Azimdjanovna

Independent Researcher,

Tashkent University of Information Technologies

named after Muhammad al-Khwarizmi

IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN ALOQA SOHASINI MOLIYALASHTIRISHNING ZARURLIGI

Mirzaraximova Aziza Azimdjanovna

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi

Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

mustaqil tadqiqotchisi

Kirish. Zamonaviy globallashuv va raqamli transformatsiya jarayonlari sharoitida aloqa sohasi milliy iqtisodiyotning strategik infratuzilmaviy tarmog‘iga aylangan bo‘lib, uning rivojlanish darajasi iqtisodiy o‘sish sur’atlari va raqobatbardoshlik ko‘rsatkichlariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Telekommunikatsiya infratuzilmasining takomillashuvi axborot almashinuvi tezligi va sifatini oshirish bilan birga, sanoat, moliya, xizmat ko‘rsatish, ta’lim va davlat boshqaruvi tizimlarida ishlab chiqarish samaradorligini ta’minlaydi. Shu bois iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish sharoitida aloqa sohasini keng ko‘lamda moliyaviy qo‘llab-quvvatlash zarurati tobora ortib bormoqda.

Aloqa sohasi o‘zining yuqori kapital sig‘imliligi, infratuzilmaviy xarakteri va uzoq muddatli investitsion davri bilan boshqa tarmoqlardan ajralib turadi. Keng polosali internet tarmoqlarini rivojlantirish, mobil aloqa va 5G texnologiyalarini joriy etish, optik tolali liniyalarni kengaytirish hamda raqamli platformalarni shakllantirish katta hajmdagi investitsion resurslarni talab etadi. Bunday sharoitda tijorat banklari kreditlash, investitsion moliyalashtirish, lizing, sindikatlashgan kreditlash va loyiha moliyalashtirish mexanizmlari orqali iqtisodiyotni rivojlantirish jarayonida muhim moliyaviy vositachi sifatida namoyon bo‘ladi.

Tijorat banklari tomonidan aloqa sohasini moliyalashtirishning zarurligi bir necha omillar bilan izohlanadi. Birinchidan, mazkur moliyalashtirish iqtisodiyotning boshqa tarmoqlarida raqamli texnologiyalarni joriy etish uchun zarur infratuzilmani yaratadi va multiplikativ ta’sirni yuzaga keltiradi. Ikkinchidan, aloqa infratuzilmasiga yo‘naltirilgan investitsiyalar tranzaksion xarajatlarni kamaytirib, biznes muhitini yaxshilaydi hamda investitsion jozibadorlikni oshiradi. Uchinchidan, bank moliyalashtiruvi innovatsion loyihalarni amaliyotga tatbiq etish imkonini kengaytirib, yuqori qo‘shilgan qiymat yaratuvchi sohalarning shakllanishiga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, aloqa sohasining texnologik yangilanish sur'atlari yuqoriligi, investitsiyalarning uzoq muddatli qaytuvchanligi va bozor raqobatining kuchayishi banklar uchun kredit va likvidlik risklarini oshiradi. Bu esa moliyalashtirish jarayonida risklarni baholash tizimini takomillashtirish, kredit portfelini diversifikatsiyalash va samarali kredit siyosatini ishlab chiqishni talab etadi.

Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan tashabbuslarda ham raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, kosmik va yo'ldoshli aloqa texnologiyalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilayotgani tijorat banklari uchun yangi moliyalashtirish yo'nalishlarini belgilab bermoqda. Bu esa bank tizimining innovatsion iqtisodiyot ehtiyojlariga mos ravishda transformatsiyalashuvini taqozo etadi.

Shunday qilib, iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish sharoitida tijorat banklari tomonidan aloqa sohasini moliyalashtirish obyektiv zarurat sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur jarayon nafaqat infratuzilmaviy modernizatsiyani ta'minlaydi, balki milliy iqtisodiyotning raqamli modelga o'tishini jadallashtirish, investitsion faollikni oshirish va uzoq muddatli iqtisodiy o'sishni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism. Iqtisodiyotni rivojlantirish sharoitida tijorat banklari tomonidan aloqa sohasini moliyalashtirishning zarurligi iqtisodiy adabiyotlarda shakllangan nazariy yondashuvlar bilan asoslanadi. Telekommunikatsiya infratuzilmasi yuqori kapital sig'imiga ega bo'lgan, uzoq muddatli investitsion davrni talab etuvchi hamda tezkor texnologik yangilanish bilan tavsiflanadigan tarmoq hisoblanadi. Shu bois mazkur sohani barqaror moliyalashtirishda tijorat banklari asosiy moliyaviy vositachi sifatida muhim o'rin tutadi.

Ilmiy manbalarda tijorat banklarining aloqa infratuzilmasini moliyalashtirishda qo'llaydigan asosiy instrumentlari sifatida tijorat va sindikatlashgan kreditlar, lizing operatsiyalari, obligatsiyalar emissiyasi hamda loyihaviy ("non-recourse" va "limited-recourse") moliyalashtirish mexanizmlari qayd etiladi. Xususan, Stefano Gatti loyiha moliyalashtirishda banklarning rolini chuqur tahlil qilib, sindikatlashgan kreditlar va kafolat mexanizmlarining kredit riskini kamaytirishdagi ahamiyatini asoslab beradi. Uning fikricha, telekommunikatsiya loyihalarida texnologik va talab risklarini puxta baholash bank qarorlarining markaziy elementi hisoblanadi. Bu esa iqtisodiyotni rivojlantirishda aloqa sohasini moliyalashtirish jarayonida risk-menejment tizimini takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi. Kapital tuzilmasi nazariyasi doirasida Franco Modigliani va Merton Miller korxona qiymati ideal sharoitda moliyalashtirish manbalaridan mustaqil ekanini ta'kidlagan bo'lsalar-da, real bozor sharoitida soliq, tranzaksion xarajatlar va axborot assimetriyasi mavjudligi qarz va o'z mablag'lari nisbatining ahamiyatini oshiradi. Telekommunikatsiya kompaniyalarining yuqori qarz yuklamasi banklar uchun kredit riskini kuchaytiradi, bu esa moliyalashtirish qarorlarini qabul qilishda ehtiyotkorlik va chuqur tahlilni talab etadi. Korporativ moliya nazariyasida Richard Brealey, Stewart Myers va Franklin Allen uzoq muddatli investitsiyalarni baholashda NPV, IRR va diskontlash metodlarining ahamiyatini asoslab bergan. Mazkur metodlar telekommunikatsiya infratuzilmasini moliyalashtirishda investitsion samaradorlikni aniqlash va iqtisodiy maqsadga muvofiqlikni baholashda muhim ahamiyat kasb etadi. Milliy ilmiy qarashlarda ham aloqa sohasini moliyalashtirishning iqtisodiyotni rivojlantirishdagi o'rni alohida e'tirof etiladi. Professor B. Rasulov raqamli iqtisodiyot sharoitida bank tizimining transformatsiyasi va moliyaviy instrumentlar diversifikatsiyasini asoslab, telekommunikatsiya infratuzilmasiga investitsiyalar moliyaviy xizmatlar bozorining kengayishiga xizmat qilishini ta'kidlaydi. M. Iskandarov esa moliyaviy vositachilik

samaradorligini oshirish maqsadida tijorat banklarining uzoq muddatli kreditlash instrumentlarini diversifikatsiya qilish zarurligini qayd etadi.

Yuqoridagi ilmiy yondashuvlarni umumlashtirish shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiyotni rivojlantirishda tijorat banklari tomonidan aloqa sohasini moliyalashtirish obyektiv zarurat hisoblanadi. Birinchidan, telekommunikatsiya infratuzilmasiga investitsiyalar milliy iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasini jadallashtiradi. Ikkinchidan, uzoq muddatli va kapital sig‘imli loyihalarda sindikatlashgan kreditlash hamda samarali risk-menejment mexanizmlari bank tizimi barqarorligini ta’minlaydi. Uchinchidan, davlat-xususiy sheriklik modeli bank kreditlarining iqtisodiy samaradorligini oshiruvchi institutsional vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Shunday qilib, ilmiy-nazariy qarashlar iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish sharoitida tijorat banklari tomonidan aloqa sohasini moliyalashtirish tizimli va asoslangan yondashuv asosida amalga oshirilishi lozimligini ko‘rsatadi. Bu jarayon nafaqat infratuzilmaviy modernizatsiyani, balki milliy iqtisodiyotning uzoq muddatli raqobatbardoshligini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi.

1jadval

Iqtisodiyotni rivojlantirishda tijorat banklari tomonidan aloqa sohasini moliyalashtirishning zarurligi[1]

Zarurat omili	**Mazmuni**	**Iqtisodiyotga ta’siri**	**Bank tizimi uchun ahamiyati**
Infratuzilmaviy modernizatsiya	Telekommunikatsiya tarmoqlarini kengaytirish va modernizatsiya qilish	Raqamli infratuzilma rivojlanadi, ishlab chiqarish samaradorligi oshadi	Uzoq muddatli kredit portfeli shakllanadi
Raqamli iqtisodiyotni shakllantirish	Internet, 5G, ma’lumotlar markazlari va IT-platformalarni moliyalashtirish	Raqamli xizmatlar hajmi ortadi, YAIM o‘sishiga hissa qo‘shadi	Innovatsion moliyalashtirish tajribasi rivojlanadi
Multiplikativ iqtisodiy ta’sir	Aloqa sohasi boshqa tarmoqlar rivojiga xizmat qiladi	Sanoat, savdo, moliya va xizmatlar samaradorligi oshadi	Real sektor bilan integratsiya kuchayadi
Investitsion muhitni yaxshilash	Zamonaviy aloqa infratuzilmasi investorlar uchun qulay sharoit yaratadi	Xorijiy va mahalliy investitsiyalar oqimi ortadi	Kreditlash hajmi kengayadi

[1] Muallif ishlanmasi

Hududiy rivojlanishni ta’minlash	Chekka hududlarda internet va mobil aloqa qamrovini kengaytirish	Raqamli tenglik va hududlar o‘rtasidagi tafovut qisqaradi	Yangi mijozlar bazasi shakllanadi
Innovatsion faoliyatni rag‘batlantirish	Startaplar va yuqori texnologik loyihalarni moliyalashtirish	Yuqori qo‘shilgan qiymat yaratiladi	Risk-menejment va loyiha baholash tizimi takomillashadi
Moliyaviy xizmatlar bozorini kengaytirish	Raqamli bank xizmatlari va fintech rivoji	Moliyaviy inkluzivlik oshadi	Bank xizmatlarining raqamli segmenti kengayadi
Uzoq muddatli iqtisodiy o‘sish	Strategik infratuzilmaviy loyihalarni qo‘llab-quvvatlash	Barqaror iqtisodiy o‘sish ta’minlanadi	Bank tizimining iqtisodiyotdagi roli mustahkamlanadi

Xulosa. Iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va raqamli transformatsiyani jadallashtirish sharoitida tijorat banklari aloqa sohasini moliyalashtirishda asosiy moliyaviy institut sifatida muhim o‘rin tutadi. Telekommunikatsiya infratuzilmasini kengaytirish, optik tolali tarmoqlarni rivojlantirish, xalqaro paketli kommutatsiya markazlarini modernizatsiya qilish hamda IT-infratuzilma obyektlarini barpo etish katta hajmdagi uzoq muddatli investitsion resurslarni talab etadi. Ushbu ehtiyojni qondirishda bank kreditlari, sindikatlashgan kreditlash, lizing operatsiyalari hamda loyihaviy moliyalashtirish mexanizmlari iqtisodiy o‘sishni ta’minlovchi muhim moliyaviy vositalar sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Nazariy jihatdan, aloqa sohasining yuqori kapital sig‘imliligi, uzoq muddatli investitsion sikli va texnologik yangilanish sur’atlarining tezligi tijorat banklari kredit siyosatini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltiradi. Xususan, loyiha moliyalashtirish (project finance) mexanizmlarini keng joriy etish, davlat-xususiy sheriklik asosida investitsiyalarni faollashtirish, kredit portfelini diversifikatsiyalash hamda valyuta risklarini boshqarish instrumentlaridan foydalanish iqtisodiyotni rivojlantirishda aloqa sohasini barqaror moliyalashtirishning asosiy shartlari hisoblanadi.

Amaliy tahlillar, jumladan O‘zbektelekom AJ faoliyati misolida, kompaniya daromadlarining barqaror o‘sishi va asosiy operatsion faoliyat ulushining ortishi bank kreditlarining infratuzilmaviy loyihalarni amalga oshirishdagi muhim rolini tasdiqlaydi. Bu holat bank kapitali va real sektor o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikning chuqurlashib borayotganini hamda moliyaviy vositachilik samaradorligining oshayotganini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish sharoitida tijorat banklari tomonidan aloqa sohasini moliyalashtirish obyektiv zarurat sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur jarayon telekommunikatsiya infratuzilmasini modernizatsiya qilish orqali boshqa tarmoqlarning ham samaradorligini oshiradi va multiplikativ iqtisodiy ta’sirni yuzaga keltiradi. Shu bois ilmiy asoslangan kredit siyosatini shakllantirish, samarali risk-menejment tizimini joriy etish hamda moliyaviy

instrumentlarni diversifikatsiyalash iqtisodiyotning uzoq muddatli va barqaror o‘sishini ta’minlashda ustuvor yo‘nalish bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlis va O‘zbekiston xalqiga Murojaatnomasi. 26.12.2025 yil.

2. https: worldbank.org/curated/en/ World Bank — *Infrastructure Monitor 2024* (global trends in private infrastructure investment).

3. Yescombe, E.R. (2014). *Principles of Project Finance*.

4. Gatti, S. (2013). *Project Finance in Theory and Practice*.

5. Modigliani, F., & Miller, M. (1958). The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment. American Economic Review.

6. Brealey, R., Myers, S., & Allen, F. (2020). Principles of Corporate Finance. McGraw-Hill.